

મનુષ્યનું ત્રીજું નેત્ર - બુધ્ધિ

દરેક માનવ આત્માની અંદર ત્રણ શક્તિઓ રહેલી છે. આત્માની વિચારવાની શક્તિને મન, નિર્ણય કરવાની શક્તિને બુધ્ધિ અને મન-બુધ્ધિ દ્વારા વિચાર અને નિર્ણય કરીને જે કર્મ કરવામાં આવે છે, તેની છાપ આત્મા પર પડે છે, જેને યાદ રાખવાની આત્માની શક્તિને સંસ્કાર કહેવામાં આવે છે. મનુષ્ય મન વિવિધ પ્રકારનાં વિચારો કરે છે, જેને રાજયોગનાં નિયમિત અને સતત અભ્યાસ દ્વારા પરિવર્તન કરી શકાય છે. આત્માની બીજી શક્તિને બુધ્ધિ કહેવામાં આવે છે, જે મુખ્યત્વે નિર્ણય લેવાનું કાર્ય કરે છે. ચિત્રમાં જણાવ્યાં મુજબ બુધ્ધિનાં મુખ્યત્વે ૬ કાર્યો છે, જેવા કે દલીલ કે તર્ક કરવો, નિર્ણય લેવો, જોખમ ખેડવું, સમજવું, માનસિક ચક્ષુ વડે જોવું, જાણવું કે ખ્યાલ બાંધવો (visualize), અને અનુભવ કરવો.

૧. દલીલ કે તર્ક કરવો: બુધ્ધિ અનેક પ્રકારની દલીલ કે તર્ક કરવાની શક્તિ ધરાવે છે. ધારો કે મનુષ્યને કોઈ ઠેકાણે જવું છે, તો ત્યાં પહોંચવાના વિવિધ રસ્તાઓનું મનોવિશ્લેષણ કરે છે. એક રસ્તો ટૂંકો છે, બીજો મિત્રના ઘેરથી જાય છે અને ત્રીજો રસ્તો કોઈ સગાને ઘેરથી જાય છે. બુધ્ધિ તર્ક કરીને, વિવિધ ફાયદાઓ અને ગેરફાયદાઓનું મૂલ્યાંકન કરીને ચિત્ર રજૂ કરે છે. મિત્રનું થોડું કામ હોવાથી બુધ્ધિ એ રસ્તો થોડો લાંબો હોવા છતાં ત્યાંથી જવાનું નક્કી કરે છે.

૨. નિર્ણય કરવો: આપણી બુધ્ધિની શક્તિનું બીજું કાર્ય નિર્ણય કરવાનું છે. બુધ્ધિ દલીલ કે તર્કના આધારે વિવિધ વિકલ્પનું મૂલ્યાંકન કરીને દરેક તર્કના ફાયદાઓ અને ગેરફાયદાઓનો શોધે છે. ત્યારબાદ જે તર્કમાં વધુમાં વધુ ફાયદા હોય અને ઓછામાં ઓછા ગેરફાયદા હોય, તે તર્ક મુજબ બુધ્ધિ કાર્ય કરે છે. નિર્ણય કરવાનું કાર્ય બુધ્ધિનું મુખ્ય કાર્ય છે.

૩. જોખમ ખેડવું: બુધ્ધિ વિવિધ વિકલ્પોનાં આધારે નિર્ણય કરે ત્યારે દરેક વિકલ્પનાં જોખમ વિષે પણ વિચારે છે. ઉદાહરણ તરીકે, નાણાનું રોકાણ કરે ત્યારે ભૂતકાળમાં જે અનુભવ થયો હોય તેને પણ ધ્યાનમાં લે છે. બજારની ચડતી અને પડતી પણ ધ્યાને લે છે. ભૂતકાળમાં બજારનાં ઉતરાણ સમયે રોકાણમાં ફાયદો થયો હોય તો ફરી જ્યારે આવો મોકો મળે તો જોખમ લઈને પણ રોકાણ કરે છે.

૪. સમજશક્તિ: બુધ્ધિ પોતાના અનુભવ અને નવીનતમ માહિતીના આધારે દરેક વિકલ્પ અથવા પસંદગીની સંપૂર્ણ સમજ મેળવે છે. સુખાકારી અને પરિસ્થિતિના આધારે દૈનિક ધોરણે ઘણી બધી માહિતી ઉપલબ્ધ છે, જે વિવિધ તર્ક અને જોખમોના આધારે નિર્ણયો

લેવાથી સમજાય છે. સમજશક્તિ માનવ જીવનની મૂડી છે, જેને ડહાપણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

પ. માનસિક ચક્ષુ વડે જોવું : માનવ બુદ્ધિની આ શક્તિ સવિશેષ છે, જેને ત્રીજું નેત્ર પણ કહેવામાં આવે છે. બુદ્ધિનાં નેત્રથી માનવ હજારો માઇલ્સ દૂર બેઠેલા માનવને જોઈ શકે છે. માતાનું સંતાન પરદેશ અસ્વસ્થ હોય તો તેને પણ સદા તેનો વિચાર આવે છે અને માનસચક્ષુ વડે જોઈ પણ શકે છે. કોઈ પ્રેમી તેનાં સ્વ-જનની યાદમાં ખોવાયેલો હોય ત્યારે તેની સામેથી કોઈ અન્ય વ્યક્તિ પસાર થાય તો પણ તેને દેખાતો નથી. તેને પુછવામાં આવે કે કોઈ વ્યક્તિ અહીંથી પસાર થયું તો તેને કશી ખબર હોતી નથી, કારણ કે તે પ્રેમી પોતાના સ્વ-જનને માનસચક્ષુ વડે જોવામાં વ્યસ્ત હતો, તેથી સામેથી કોણ પસાર થયું, તેનો ખ્યાલ રહેતો નથી.

૬. અનુભવ: બુદ્ધિ માનસિક ચક્ષુ વડે જોવે છે, તેનો અનુભવ પણ થાય છે. આપણા ઘરને હજારો માઇલ્સ દૂરથી પણ જોઈ શકાય અને તેનો અનુભવ પણ કરી શકાય. ઉદાહરણ તરીકે, આપણે પરદેશ છીએ અને ત્યાંથી આપણા ઘરને માનસચક્ષુથી જોઈએ. ઘરના દરવાજા ઉપર તાળુ લગાવેલું છે, જેને ચાવી દ્વારા ખોલો. હવે ઘરમાં પ્રવેશો, પગરખાં ઉતારો, સોફા ઉપર આરામથી બેસો. હવે ધીમેથી રસોડામાં જાઓ, ફ્રીઝ ખોલો, તેમાંથી તમોને ભાવતાં ગુલાબજાંબુ મોઢામાં મુકો. હવે એક લીંબુનો કાપેલ ટુકડો પણ મોઢામાં નિયોવો. તમોને બંને સ્વાદ ખૂબ જ પસંદ છે, જેને તમે વારંવાર માણો છો. હવે તમારા મોઢામાં પાણી આવવા લાગશે. હકીકતમાં તમો ખાતા નથી પરંતુ માનસિક ચક્ષુ વડે જોવો છો અને તેનો સંપૂર્ણ અનુભવ કરો છો.

આ બુદ્ધિ-શક્તિની વિશેષતા છે, જે માનસિક ચક્ષુ વડે જોવે છે, તેનું ચિત્ર ઉભું કરે છે અને તેનો અનુભવ કરાવે છે. આ બુદ્ધિની શક્તિનો ઉપયોગ પરમાત્માની યાદ માટે કરીને પરમાત્માનું જ્ઞાન, શક્તિઓ અને દિવ્ય ગુણો ગ્રહણ કરીને ઉચ્ચ જીવન બનાવવું, જે રાજયોગનો અભ્યાસ છે. રાજયોગનાં નિયમિત અને સતત અભ્યાસથી દરેક મનુષ્ય પોતાનું મન અને બુદ્ધિ શાંત, સ્થિર, ઠંડુ અચળ, અને અડોલ રાખી શકે છે, જેની યાદગાર ધર્મ શાસ્ત્રોમાં યુધિસ્થિર છે, અર્થાત્ મન અને બુદ્ધિની અંદર અને બહાર ચાલતાં યુધ્ધમાં પણ સ્થિર. કોઈ પણ મનુષ્યને તેનાં કપાળમાં બે ભ્રમરની વચ્ચે આત્મા અનુભવ કરીને આત્મા-આત્મા ભાઈ-ભાઈ, એક પરમાત્માની સંતાનની સ્નેહભરી લાગણી ઉત્પન્ન કરીએ.

આત્મભાન કેળવવાથી તમામ બંધનો જેવા કે લિંગ, ઉંમર, ધર્મ, રાષ્ટ્રીયતા, જાતી, હોદ્દો, સમાજમાં મોભો, પદવી, ધંધો વગેરે દૂર થાય છે. દરેક આત્મા અસલ સાત ગુણોથી ભરપુર છે અર્થાત્ જ્ઞાન, શક્તિ, પવિત્રતા, સુખ, શાંતિ, આનંદ અને પ્રેમથી ભરપુર છે. જ્યારે કોઈપણ આત્મા પ્રત્યે આપણાં ભૂતકાળનાં અનુભવને આધારે નકારાત્મક કે વ્યર્થ વિચાર ચાલે ત્યારે આપણે આપણાં મનને સમજાવવાનું છે કે આવા વિચારોથી મને વધુ નુકશાન છે, કારણ કે વિચાર આવતાં જ વિચાર ભાવના અને લાગણીમાં પરિવર્તિત થાય છે. આ ભાવના અને લાગણી શરીરમાં વિવિધ પ્રકારનાં રસાયણ (hormone) પેદા કરે છે. આ લાગણી (emotion) ઈલેક્ટ્રોનિક મોશન જેવી નકારાત્મકતા છે, જેનાથી ગુસ્સો, તિરસ્કાર, ઈર્ષ્યા, વેરઝેર વગેરેનો અંદર અનુભવ થાય છે. આ નકારાત્મકતા આપણને બેહદ નુકશાન કરે છે, આથી જ નકારાત્મકતાને ભુલવામાં અને ક્ષમા કરવામાં આપણને ફાયદો છે.

આપણે દર કલાકે આપણા વિચારોનું અવલોકન કરીને મન અને બુદ્ધિનું ધ્યાન અથવા યોગ કરી શકીએ છીએ. આપણે એક જ્યોતિર્બિન્દુ સ્વરૂપ આત્મા છીએ, જે ભૌતિક અને સૂક્ષ્મ શરીરને ચલાવે છે અને નિરાકાર, અમર, અવિનાશી છે. આત્મા તેની ત્રણ શક્તિઓ મન, બુદ્ધિ અને સંસ્કાર દ્વારા પોતાના શરીર ઉપર સંપૂર્ણ કાબુ ધરાવે છે. આત્માની વિચારવાની શક્તિને મન કહેવામાં આવે છે. આપણે મનથી વિચાર કરીએ છીએ અને

બુદ્ધિથી જોઈ શકીએ તેમજ અનુભવ કરી શકીએ. ચાલો આપણે આ બંને શક્તિઓનો ઉપયોગ કરીએ. આપણે આપણા ઘરથી બહુ જ દૂર છીએ અને ઘર યાદ આવે છે. આપણે ઘરની અંદર તાળું ખોલીને પ્રવેશ કરીએ. સામે દીવાલ ઉપર રાખેલી લગ્નની છબી જોઈએ અને ભૂતકાળ યાદ આવે છે. હવે ફીઝ તરફ જઈએ જ્યાં આપણને ભાવતી મીઠાઈ રાખેલ છે. ફીઝનો દરવાજો ખોલીને ભાવતી ચીજ ખાઈએ, સ્વાદ માનીએ અને અંતે સ્વાદ પૂર્ણ કરવા માટે લીંબુને મોમાં થાળું નીચોવીએ. જો આપણે યોગ્ય રીતે ચિત્ર સામે લાવીએ તો મોમાં લાળ આવે છે. આ મન અને બુદ્ધિ, શક્તિનો ઉપયોગ આપણે યોગ અથવા ધ્યાનમાં કરી શકીએ કે જેથી સર્વશક્તિમાન પરમાત્માના જ્ઞાન અને શક્તિથી સ્વયંનું પરિવર્તન કરી શકીએ, જે વિશ્વપરિવર્તનનો આધાર છે.